

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Živa POLAUŠEK

TERAPIJA OTROK S POMOČJO KONJEV

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Živa POLAUŠEK (PATERNU)

TERAPIJA OTROK S POMOČJO KONJEV

DIPLOMSKO DELO
Univerzitetni študij

THERAPY OF CHILDREN WITH THE HELP OF HORSES

GRADUATION THESIS
University Studies

Ljubljana, 2011

S tem diplomskim delom končujem univerzitetni študij Kmetijstva – zootehniko. Opravljeno je bilo na Katedri za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja, Oddelka za agronomijo, Biotehniške fakultete, Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorico diplomskega dela imenovala izr. prof. dr. Majdo Černič Istenič.

Recenzent: prof. dr. Ivan Štuhec

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednica: prof. dr. Antonija HOLCMAN

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Članica: izr. prof. dr. Majda ČERNIČ ISTENIČ

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Član: prof. dr. Ivan ŠTUHEC

Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora: 15. julij 2011

Naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Živa Polaušek

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 636.1(043.2)0163.6.
KG	konji/delovna terapija/nevrološka obolenja/ankete/Slovenija
KK	AGRIS /
AV	POLAUŠEK, Živa
SA	ČERNIČ ISTENIČ, Majda (mentor)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2011
IN	TERAPIJA OTROK S POMOČJO KONJEV
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	IX, 43 str., 3 sl., 1 pril., 34 vir.
IJ	sl
JJ	sl/en
AI	Namen te naloge je proučiti pozitivni vpliv živali, predvsem konja na človeka. V zadnjih 150 letih se je znanost začela ukvarjati z uporabo konja v zdravilne namene pri ljudeh z nevrološkimi obolenji. Raba konja v te namene se je razmahnila šele v petdesetih letih prejšnjega stoletja, razcvetela pa v zadnjih tridesetih letih. S kvalitativno analizo intervjujev terapevtskega tima v Centru za usposabljanje, delo in varstvo (CUDV) Draga in opazovanja terapij smo ugotovili, da empirični učinki v tem centru potrjujejo izsledke in analize, ki smo jih predstavili v prvem delu naloge. Pozitivni učinki delovne terapije s pomočjo konja pri varovancih vplivajo na motorični razvoj, socialno učenje in ureditev vrednostnega sistema, na občutek pomembnosti in lastne vrednosti, na razvoj samostojnosti, druženja, zvišuje občutke radosti.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn

DC UDC 636.1(043.2)0163.6.

CX horse/therapy/neurological diseases/questionnaires/Slovenia

CC AGRIS /

AU POLAUŠEK, Živa

AA ČERNIČ ISTENIČ, Majda (supervisor)

PP SI-1230 Domžale, Groblje 3

PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science

PY 2011-06-01

TI THERAPY OF CHILDREN WITH THE HELP OF HORSES

DT Graduation Thesis (University studies)

NO IX, 43 p., 3 fig., 1 ann., 34 ref.

LA sl

AI sl/en

AB The purpose of this graduation thesis is to investigate the positive influence of animals, especially horses, on humans. In the last 150 years, science began research on the use of horses for healing purpose on people with neurological diseases. The use of horses for this purpose widened in the fifties of the previous century and has flourished for the last 30 years. With qualitative analysis on interviews of members of the therapeutic team in CUDV Draga and observations of therapies we concluded that the empirical results in this centre confirm findings and analyses, described in the first half of this paper. Positive influences of work therapy with horses on the children involved were noticed on their motility development, social learning, and the organization of their value system, their feeling of importance, and self value. These effects promote development of independence, social behavior and increase the feelings of joy.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna dokumentacijska informacija (KDI)	III
Key words documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo slik	VIII
Kazalo prilog	VIII
Okrajšave in simboli	IX
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	2
2.1 ČLOVEKOV ODMIK OD NARAVE	2
2.2 ŽIVALI KOT DEL NARAVE	3
2.3 ZGODOVINA KONJA	5
2.4 RABA KONJA	7
2.5 AKTIVNOSTI IN TERAPIJA S POMOČJO KONJA	9
2.5.1 Podzvrsti terapije s pomočjo konja	12
2.5.2 Podzvrsti aktivnosti s pomočjo konja	13
2.6 VAROVANCI CENTRA ZA USPOSABLJANJE, DELO IN VARSTVO (CUDV) ZA TERAPIJE S KONJEM	14
2.6.1 Motnja v gibanju pri osebah z motnjami v duševnem razvoju	14
2.6.2 Motnje senzorne integracije pri osebah z motnjami v duševnem razvoju	14
2.7 UPORABA KONJ PRI TERAPIJAH	14
2.7.1 Konj in hipoterapija	14
2.7.2 Terapija s pomočjo konja (TPK)	14
2.8 CENTER ZA USPOSABLJANJE, DELO IN VARSTVO (CUDV) DOLFKE ŠTEFANČIČ, DRAGA	20

3	MATERIALI IN METODE	21
3.1	DELOVNA HIPOTEZA	21
3.2	MATERIALI	21
3.3	METODOLOGIJA	21
3.4	POTEK DELA	22
4	REZULTATI	24
4.1	KVALITATIVNA ANALIZA NESTANDARDIZIRANEGA INTERVJUJA	24
4.2	KVALITATIVNA ANALIZA INTERVJUJEV	28
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	35
5.1	RAZPRAVA	35
5.2	SKLEPI	35
6	POVZETEK	38
7	VIRI	40
	ZAHVALA	
	PRILOGE	

KAZALO SLIK

	str.
Slika 1: Model prvotne razdelitve terapevtskega jahanje (Terapeutisches Reiten, 2007).....	9
Slika 2: Model novejše razdelitve s področja terapevtskega jahanja (Was versteht man unter therapeutischem Reiten genau?, 2008).....	10
Slika 3: Področje aktivnosti s pomočjo konja (Demšar Goljavšek, 2010: 3).....	11

KAZALO PRILOG

Priloga A: Vprašalnik za intervju

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

APK	Aktivnosti s pomočjo konja
CUDV	Center za usposabljanje, delo in varstvo
F.R.D.I.	The Federation Riding for the Disabled International
OPP	Osebe s posebnimi potrebami
TPK	Terapija s pomočjo konja

1 UVOD

V sodobnem času smo prišli do točke, ko zunanje in notranje okoliščine vse bolj kažejo, kako pomembno je, da se začnemo obračati k sebi. Način življenja in vsakodnevno pehanje za denarjem, ki predstavlja v zunanjem svetu tudi vrednostni sistem »kolikor imaš, toliko veljaš«, ne prinaša notranjega zadovoljstva. Ljudje vse bolj iščejo stik z naravo, ki jim omogoča, da se zaustavijo, umirijo in tako omogočijo, da slišijo sebe, svoje želje, interese oziroma prisluhnejo svoji duši in začnejo živeti v skladu s seboj. Vse več ljudi se iz teh razlogov odloča za življenje v družbi domačih živali.

Živali so vedno imele pomembno vlogo v človekovem življenju, uporabljali so jih za prehrano ter delovno in prevozno sredstvo. Sčasoma so spoznali, da je žival dober prijatelj in družabnik, ki bogati življenje. Žival spodbuja človekov razvoj in mu pomaga odpravljati težave, s katerimi se srečuje vsak dan. Konja v sodobnem času uporabljajo tako za športno in rekreativno jahanje kot za izvajanje različnih oblik terapije s pomočjo konja. Pri otrocih s posebnimi potrebami terapevt vpliva na varovanca preko svojega »pomočnika« konja, ki mu olajša vzgojno delo. Jahanje in delo s konjem spodbujajo motorični razvoj. Obenem omogočajo socialno učenje in utrjevanje vrednot. Varovanci tako dobijo občutek pomembnosti in lastne vrednosti ter so samostojnejši. V nalogi nameravamo raziskati, kako delo in bližina konja učinkujeta na osebe, ki pridejo v stik z njim. Osredotočila se bom na delo v Centru za usposabljanje, delo in varstvo. Moja hipoteza je, da delo s konji pozitivno vpliva na vse, ki sodelujejo v tovrstnih terapijah (uporabniki, terapevti, vodniki...). Seveda pa je potrebno tudi konju nuditi ustrezno skrb in nego.

2 PREGLED OBJAV

2.1 ČLOVEKOV ODMIK OD NARAVE

Ideja napredka je bila pomembna že v antiki (Nisbet, 1994, cit. po Sajovic, 2009) in se je odražala v »kolonizaciji« narave in navidezni prevladi človeštva nad drugimi vrstami s poudarkom na področju znanosti in ekonomije. Posledica tega je, da je normalno življenje v mestih vse bolj oteženo. Predvsem v velikih mestih človek komaj še ve, da je del narave. Gospodarski razvoj in nesmotrna pozidava mest vse bolj oddaljujeta prebivalce od narave. V zadnjem času je zaradi ekološke krize in ogroženosti okolja postal odnos do narave tudi etično vprašanje. Po drugi strani nam narava nudi pomoč pri iskanju celovitosti in izpolnjenosti. Za sodobnega človeka predstavlja napredek predvsem materialne izboljšave in šele po izpolnitvi potrebe po preživetju, se pojavi želja po samoizpolnitvi in osebni rasti (Klopčič, 2000; Sajovic, 2009; Strgar, 1998).

Po Gergenu (Gergen, 2000, cit. po Sajovic, 2009) je stanje zasičenosti rezultat tehnoloških sprememb, ki posameznika vlečejo v različne smeri in vloge ter zmanjšujejo njegovo avtentičnost. Ljudje skušajo zapolniti nastalo praznino s preklapljanjem med različnimi življenjskimi stili in begom pred svobodo (Fromm, 1960, cit. po Sajovic, 2009), ker iščejo varnost. Vzroki za občutke strahu in tesnobe so v človeški nesposobnosti za bivanje v razmerah, ki zahtevajo visoko stopnjo osebnostne zrelosti. Prvič v zgodovini je človek prisiljen sam določiti svoje bistvo, smisel in identiteto. Če želi biti zadovoljen sam s seboj, mora preseči svojo ujetost v okolje, to pa lahko stori le z obračanjem vase (Sajovic, 2009).

2.2 ŽIVALI KOT DEL NARAVE

Mesta so se hitro razvijala v 19. in zlasti 20. stoletju. Ljudje so že med obema vojnama zmanjšali obiskovanje naravnih območij ter se preusmerili na obiskovanje urejenih parkov. Stik z naravo se je kakovostno slabšal. Po drugi svetovni vojni so se mesta še hitreje razvijala. Meščani so se vse bolj omejevali na življenje v anorganskem, neživem okolju. Tipičen primer takega razvoja je Mexico City, kjer je zgostitev prebivalstva preseгла vse meje (Strgar, 1998).

Ljudje smo del narave in tega ne moremo zanikati. Tudi, če se nam zgodi, da pozabimo na to, nas zunanje okoliščine prej ali slej prisilijo, da se hitro spomnimo in tudi nekaj ukrenemo. V nasprotnem primeru prihaja do slabega počutja, bolezni, kar predvsem občutijo ljudje v mestih. Na tem mestu bi omenila »pomožne ljudi«, ki blagodejno vplivajo na naše počutje, to so naše domače živali, ki nas spodbujajo k aktivnostim, nam nudijo oporo v težkih trenutkih, nas učijo sprejemati odgovornosti in še bi lahko naštevali. Živali nam z razvojem in napredkom morebiti niso več tako nujno in neposredno potrebne, vendar jih vedno bolj potrebujemo kot hišne ljubljence in sopotnike v svojem življenju, na primer mačke, pse, konje... Veliko vrst ptičev se naveže na svojega skrbnika in se na njegovo pozornost odzivajo na način, ki posameznika razveseljuje in mu lepša življenje. Morski prašički so zelo priljubljeni, ker zavzamejo malo prostora, so tihi, mirni in zahtevajo minimalno skrb. Pri opazovanju rib se sprostimo, dokazano je, da ljudje, ki v zobozdravniški ambulanti opazujejo ribe v akvariju, občutijo manj strahu (Marinšek in Tušak, 2007).

Pred leti so pri ameriški reviji *Psychology Today* izvedli anketo, v kateri je sodelovalo 13.000 ljudi, predvsem lastnikov domačih živali. Na vprašanje, zakaj jih imajo (v glavnem je šlo za mačke in pse), so predvsem poudarjali radost in družbo, zatem varnost in pozitivni vpliv na otroke. Po njihovem mnenju se otroci učijo odgovornosti in prijaznosti, če morajo skrbeti za žival. Po rezultatih ankete so za dobro polovico lastnikov domače živali izredno pomembne, ker jim blažijo samoto ali jim med žalovanjem, boleznijo... pomagajo prebroditi depresijo. Zelo veliko jih je tudi izjavilo, da jih sprošča, če božajo žival ali jo

peljejo ven. Upoštevanja vredni so še podatki, da živali svojim gospodarjem omogočajo lažje navezovanje stikov s tujci, recimo s pomočjo klepeta na sprehodu (Puhar, 1993).

Na tej osnovi je psihiater Aaron Katcher izjavil, da živali sicer niso nadomestilo za medčloveške kontakte, vendar jih izboljšujejo in ponujajo tisto, kar stiki z ljudmi ne. Naštel je tudi ključne točke, zakaj je družba živali za ljudi blagodejna: nudijo družbo, nekaj za kar je treba skrbeti, kar zaposluje, kar daje priložnost za dotikanje, kar je treba varovati, kar človeka varuje in stimulira druženje in razgibavanje (Puhar, 1993).

Zaradi vsega tega so nekatere stroke začele izkoriščati ta posebni odnos. V zadnjih dvajsetih, tridesetih letih je po svetu vzniknila cela vrsta terapevtskih ali rehabilitacijskih programov, kjer igrajo bistveno vlogo živali. Najstarejša rehabilitacijska vloga živali so seveda psi za slepe; a če so nekoč verjeli predvsem v vodniško vlogo, ki slepim lajšajo mobilnost, zdaj poudarjajo tudi emocionalno plat razmerja. Otroci s posebnimi potrebami se dosti lažje odprejo v odnosu do živali, za katere skrbijo ali pa porabijo nekaj časa v njihovi družbi. Zato se uveljavljajo zavodi na podeželju, ki so oblikovani kot kmetije s konji, kunci, kokošmi, ovcami. Na kratko: vrsta študij je pokazala, da imajo lastniki domačih živali več možnosti za daljše, zdravo življenje, da so bolj odporni na stres in depresije, imajo boljši odnos do okolice, razodevajo višjo stopnjo samospoštovanja, so bolj urejeni, manj nasilni do drugih in do sebe. Med terapevtskimi poskusi, ki jih uvajajo za rehabilitacijo invalidnih, avtističnih, depresivnih otrok in otrok s posebnimi potrebami, so se na različnih koncih sveta uveljavili še konji, psi in celo delfini (Puhar, 1993).

2.3 ZGODOVINA KONJA

Zgodnji človek je živel na planem, kjer si je s pomočjo vej in kamnov naredil zaščito pred vetrom in dežjem. Njegovo življenje je bilo tesno povezano z naravo in njenimi danostmi. Preživel je se je z lovstvom in nabiralništvom. Z izpopolnitvijo orožja in tehnike lova se je povečal pomen manjših in hitronogih živali. Meso živali so uporabljali za hrano, kožo živali za obleko in kosti za izdelavo orodja (Bleicken, 1976).

Številni miti govorijo o žrtvovanju prve živali, ki naj bi omogočila plodnost in celo stvarjenje. »Živalsko bitje« prebiva v človeku kot nagonski del njegove psihe in lahko postane zanj nevarno, če ga ne prepozna in integrira v svoje življenje. Ljudje so od vseh bitij edini, ki lahko z lastno voljo nadzirajo svoj nagon. Sodobnemu človeku grozijo potlačeni in ranjeni nagoni, nebrzdani vzgibi pa ogrožajo arhaičnega človeka. V obeh primerih je »žival« odtujena od svoje prave narave; in tako sodobni kot arhaični človek morata sprejeti živalsko dušo, preden bosta lahko zaživela polno in celovito. Arhaični mora ukrotiti žival v sebi in jo spremeniti v koristnega sopotnika, civilizirani pa jo mora v sebi ozdraviti in jo napraviti za prijatelja (Jung in sod., 2006).

Sprva je bil divji konj svobodna žival širnih step, prerij, močvirij in gozdov, kaj kmalu pa tudi tarča lovskih pohodov pračloveka. Tako hitra, senzibilna in posebna žival, kot je konj, je od človeka terjala mnogo več lovskih izkušenj in znanja kot pes, ovca, koza ali govedo (Humar, 2005).

V zgodnji kameni dobi pred približno trideset tisoč leti je človek sledil sezonskemu gibanju konj in mu postavljajl zasede. Večje skupine ljudi so jih s kriki in ognjem nagnali v paničen beg v neprehodne predele, kjer so jih izmučene in poškodovane ujeli. Za konja je značilna občutljivost in aktivnost, kjer gre predvsem za hitrost, vztrajnost, gibčen tek ter prilagodljivost na različne klimatske pogoje (Tušak in Tušak 2002; Bleicken 1976).

Človek se je vedno bolj približeval konju in s spoznanjem konjevih značilnosti, se je odločil za njegovo udomačitev. To se je verjetno zgodilo pred 5000 leti na ozemlju

današnje Rusije, kjer so v stepah živele velike črede konj in so se njihove poti pogosto križale s človeškimi (Humar, 2005).

Ujeti konja je bilo pogosto zelo težko, kar je verjetno človeka spodbudilo, da je šepave in breje kobile ujel in privezal ob svojo votlino. Žrebile so žrebička, ki so ga zaradi mesa redili do naslednje zime, kobila pa je dajala mleko. Za tovarne ali jezdne živali takih kobil niso uporabljali, saj so le s težavo nosile svojo lastno maso (Werner, 1997).

Predvidevamo, da se je udomačitev konj dogajala na več kontinentih hkrati in ne samo na enem kraju. Prvi udomačeni konji so bili morfološko in fiziološko podobni svojim izvornim oblikam. Med nomadskimi selitvami prebivalstva in vojnami pa je prišlo do križanja potomcev osnovnih izvornih oblik (Tušak in Tušak, 2002).

Znanje o tehniki udomačevanja, treniranju in reji konj ni obsežno, čeprav je uporaba konja raznovrstna, ker se je to znanje prenašalo predvsem preko ustnega izročila. Za vzrejo in vzgojo konj je potrebno imeti izkušnje, z njimi redno delati, jih znati opazovati ter živeti in čutiti z njimi. S konji se je potrebno pogovarjati v njihovem jeziku. Prvi zapisi o jahanju, treningu konj in konjeništvu so nastali v stari Grčiji, ki so stvaritev konja pripisovali bogu Pozejdonu. Sokratov učenec Ksenofon je bil oče konjske dresure. Okoli leta 365 p.n.št. je razvil nekaj metod in teorij o učenju konja, ki veljajo še danes (Humar, 2005).

2.4 RABA KONJA

Najbolj primitivna oblika tovrnega transporta je potekala s pomočjo konja. Lahko si predstavljamo skupino ljudi in konj, ki potujejo preko stepe od enega zajetja vode do drugega. Zaradi vročine in težkega tovora se je porodila ideja, da bi tudi konji lahko nosili tovor. Tako so čez hrbet živali posadili težke vreče in dobili smo delovnega konja (Dent, 1974).

Mezopotamci so se prvič spoznali s konji, ko je preko Kavkaza potovalo centralno azijsko ljudstvo. Čudili so se novi živali, ki je tako hitra in ubogljiva, da jo lahko vodi tudi ženska. Življenje s konjem je omogočilo hitrejše potovanje. V enem dnevu so opravili daljšo pot kot z oslom, ker ta nova žival ni potrebovala dveh postankov v dnevu (Chenevix-Trench, 1970).

Ustalitev na določenem področju, ukvarjanje s poljedelstvom in večji pridelek sta dali tudi naprednejši obliki obdelave polj z ralom in preprostim plugom, ki so ga najprej vlekli voli in krave, nato pa konji (Brodnik in sod., 2003).

Pred odkritjem parnega stroja se je skoraj vse premikalo s pomočjo konj. Ljudje so potovali v kočijah, blago so tovorili na vozovih ali konjskih hrbtih, po rekah in kanalih pa na tovornih čolnih, ki so jih vlekli konji (Alderton, 1997).

Z izumom parnega stroja (James Watt 1796) in z izgradnjo železnic v začetku 19. stoletja je konj izgubil najpomembnejšo funkcijo transportnega sredstva. Uporabljali so ga le še za prevoz do železnice in na krajših lokalnih relacijah, kjer so ga kmalu zamenjali s parnimi in kasneje bencinskimi tovornjaki (Humar, 2005).

Človek je celo poskušal obdržati na istih poteh konje in avtomobile. Ljudje so v dolini asfaltirali ceste za avtomobile in traktorje, konjske noge pa nikakor niso primerne za trde novodobne poti. Konji hrepenijo po travniških in peščenih poteh (Omerzel-Terlep, 1996).

V Kanadi še danes uporabljajo težke konje v gozdovih za vleko podrtih dreves, ker povzročajo manj škode kot traktorji. V Ameriki in Avstraliji jih uporabljajo za jahanje pri delu z govedom. Za kmete v nerazvitih deželah so konji primernejši, ker živijo od tega, kar zraste na zemlji (Alderton, 1997).

Prvi arheološki dokazi o uporabi konj v vojni segajo v obdobje med 4000 in 3000 pr.n.št. na tedanje območje Evrazijskih step. V vojni so uporabljali različne vrste konj, odvisno od oblike bojevanja in naloge: za izvidnico, konjenico, prenašanje orožja in zalog. Skozi zgodovino so tako mule, osli in konji igrali ključno vlogo pri zagotavljanju podpore vojski (Horses in warfare, 2011).

Nedvomno najslavnejši nomadski jezdeci so bili Mongoli, ki so pod svojim voditeljem Džingiskanom s pomočjo konja vzpostavili največji strnjen imperij v zgodovini. Velika prednost Mongolov je bila v tem, da so imeli le jezdece in nobene pehote. Tudi Aleksander Veliki je osvojil ogromno kraljestvo s pomočjo izurjene konjenice (Werner, 1997).

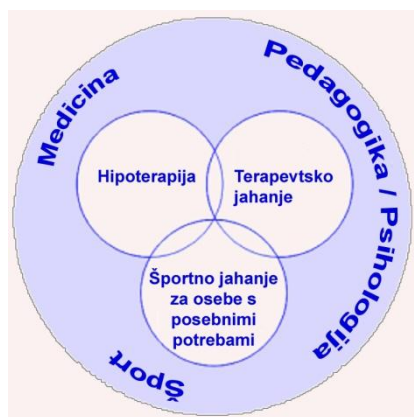
V srednjem veku je portugalski kralj Duarte napisal knjigo o veččinah jahanja (1445), ki so jo imeli za najboljšo knjigo tedanjega časa in je vsebovala tudi merila za ocenjevanje konjeve zunanosti (Krumpak, 1994).

Konjenico so začeli postopno odpravljati med drugo svetovno vojno, ko so začeli prevladovati tanki. Konje so uporabljali predvsem za prevoz vojakov in zalog. Danes so konjeniške bojne enote skoraj izginile, prisotne so le še kot enote za patroljiranje, parade in izobraževanje (Horses in warfare, 2011).

Po drugi svetovni vojni je število konj za šport in rekreacijo zelo poraslo. Športi, kot so konjske dirke, so ostali enako priljubljeni kot prej, zanimanje za turnirske športe, kakršna sta preskakovanje ovir in dresura, pa se je povečalo tudi zaradi televizijskih prenosov. Počitnice v sedlu predstavljajo danes sprostitev za mnoge ljudi (Alderton, 1997).

2.5 AKTIVNOSTI IN TERAPIJA S POMOČJO KONJA

Stari Grki so neozdravljivim bolnikom predpisovali jahanje, da bi jih razveselili, saj so se zavedali pozitivnih učinkov konjske družbe. V 19. stoletju je bilo napisanih veliko poročil in razprav o terapevtskem jahanju in njegovem pozitivnem vplivu na področju medicine. Chasissigne je leta 1875 opravil eno prvih študij o pomembnosti jahanja pri terapiji različnih obolenj. Najboljši učinek je bil pri ljudeh z nevrološkimi obolenji, izrazito se je izboljšala drža telesa, ravnotežje in splošna gibljivost kot posledica konjevega gibanja ter izboljšanje »morale«. Raba konja v te namene se je razmahnila šele v petdesetih letih prejšnjega stoletja, razcvetela pa v zadnjih tridesetih letih. Kasneje so se pojavile nove raziskave, ki so dokazovale pozitivne učinke tudi na področju psihosocialne rehabilitacije. Formirale so se tri različne oblike uporabe konja za osebe s posebnimi potrebami, ki so združene v pojmu terapevtsko jahanje (Marinšek in Tušak, 2007; Petrovič, 1995). Slika 1 prikazuje model prvotne delitve terapevtskega jahanja.

Slika 1: Model prvotne razdelitve terapevtskega jahanja (Therapeutisches Reiten, 2007).

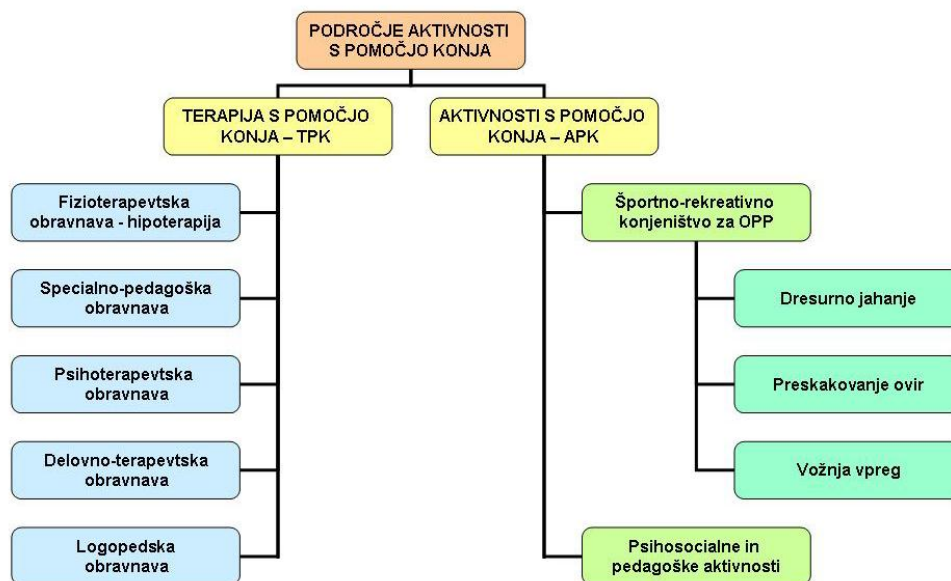
Ta delitev se je izkazala za premalo natančno, zato so jo pozneje razširili in poglobili (Slika 2).

Slika 2: Model novejša razdelitve s področja terapevtskega jahanja (Was versteht man unter therapeutischem Reiten genau, 2008)

Med posameznimi vejami terapevtskega jahanja ne moremo potegniti jasne meje, saj se področja med seboj prepletajo. Vsaka od njih je usmerjena k začrtanim ciljem, ki jih opredeljujejo posamezna področja delovanja (Adamič-Turk in Japelj, 2010).

Izraz terapevtsko jahanje je nadomestil izraz terapija s pomočjo konja – TPK, ker ni mogoče doseči terapevtskih učinkov samo z jahanjem na konju, temveč tudi ob konju: z opazovanjem in nego konja ter z učenjem in druženjem ob konju (Demšar Goljavšek, 2010).

Slika 3: Področje aktivnosti s pomočjo konja (Demšar Goljavšek, 2010: 3).

Mednarodna zveza za terapevtsko jahanje FRDI (The Federation Riding for the Disabled International) je predlagala za krovni termin izraz »področje aktivnosti s pomočjo konja«, ki zajema terapijo s pomočjo konja in aktivnosti s pomočjo konja (Demšar Goljavšek, 2010).

Za terapijo s pomočjo konja – TPK je potrebno izdelati program dela s predvidenimi terapevtskimi cilji in izbranimi metodami ter analizo učinkov. Terapevtsko obravnavo lahko vodijo le za to usposobljeni strokovnjaki (pedagogi, specialni in rehabilitacijski pedagogi, socialni pedagogi, fizioterapevti, zdravniki...) (Demšar Goljavšek, 2010).

Aktivnosti s pomočjo konja – APK so v primerjavi s TPK bolj spontane in manj formalizirane, cilji niso natančno določeni, temveč so splošni: občutek ugodja, sproščanje, druženje, prijateljevanje, razvedrilo... Vodijo jih lahko posamezniki, ne glede na osnovni poklicni profil, vendar z ustreznim dodatnim usposabljanjem (Demšar Goljavšek, 2010).

2.5.1 Podzvrsti terapije s pomočjo konja

Hipoterapija ima za nalogo usklajevanje pacienta s konjevim tridimenzionalnim gibanjem, ki je sorodno nihanju pri človeški hoji. Cilj je predvsem izboljševanje in stimulacija nevro- in senzo-motoričnega področja (izboljšanje drže, koordinacije, telesne simetrije, ravnotežja, reguliranje mišičnega tonusa, povečanje gibljivosti in stabilizacija medenice...). Primerna je predvsem za osebe z boleznimi živčnega sistema, gibalnega aparata in za rehabilitacijo po nesrečah in možganski kapi (Demšar Goljavšek, 2010).

Specialno-pedagoška in psihosocialna obravnava s pomočjo konja temeljita na pedagoških in psiholoških spoznanjih ter delovni terapiji. Primerni sta za osebe z motnjo v duševnem razvoju, s specifičnimi učnimi težavami, s hiperkinetično motnjo, z motnjami vedenja in osebnosti, avtiste... Cilji te podzvrsti terapije s pomočjo konja so: urjenje zaznavanja, koordinacije in orientacije, krepitev spomina, pozornosti in koncentracije, sprejemanje, priznanje in premagovanje strahov, krepitev občutka samozavesti, zaupanja in odgovornosti, zvišanje frustracijske tolerance, izgradnja discipline in občutka za pomoč, zmanjševanje agresivnih načinov vedenja... (Demšar Goljavšek, 2010).

Psihoterapija s pomočjo konja temelji na odnosu in neverbalni komunikaciji med konjem in človekom. Terapevt opazuje razvoj odnosa med konjem in varovancem ter ga usmerja tako, da pacient prepozna in razume svoje in konjeve reakcije ter odkriva in razrešuje vzroke svojih notranjih konfliktov. Učinek te terapije je pozitiven vpliv na premagovanje strahov, povečanje občutka sprejetosti in socialne vključenosti, povečanje samozavesti in spoznavanje lastne osebnosti preko prepoznavanja osebnosti konja. Psihoterapija s pomočjo konja se izvaja samostojno ali kot podpora klasičnim psihološkim, psihoterapevtskim oziroma psihiatričnim metodam zdravljenja. Primerna je za psihiatrične bolnike, osebe s psihotičnimi motnjami, otroke in odrasle s čustveno-vedenjskimi in razpoložensko-afektivnimi motnjami, osebe z motnjami v funkcioniranju na socialnem področju, osebe s post-travmatskim sindromom, osebe s fobijami... (Demšar Goljavšek, 2010).

2.5.2 Podzvrsti aktivnosti s pomočjo konja

Športno-rekreativno jahanje za osebe s posebnimi potrebami je sprostitelj, aktivno preživljanje prostega časa in način športnega udejstvovanja. Primerno je predvsem za varovance z lažjimi motnjami. Sem sodijo: klasično dresurno jahanje, preskakovanje ovir in vožnja vpreg, ki ustreza osebam s prekomerno telesno maso ali ne morejo premagati strahu pred jahanjem. Konjeniški šport ima pozitiven vpliv na vse organske sisteme, na oporni in gibalni aparat, prav tako na srce in ožilje. Obenem vpliva na psiho, razum in čustva. Športno-rekreativno jahanje za osebe s posebnimi potrebami ima tudi mnoge pozitivne učinke, ki se odražajo v boljši psihosocialni rehabilitaciji posameznika (Demšar Goljavšek, 2010).

Psihosocialne in pedagoške aktivnosti s pomočjo konja so najbolj razširjene, saj je interakcija med konjem in človekom vedno prisotna, tudi ko ni načrtovana. Ob trenerju s pedagoško žilico se lahko otroci in mladostniki »mimogrede« naučijo ustreznega odnosa in odgovornosti do konja, vztrajnosti, discipline, upoštevanja pravil in nudenja pomoči sovrstnikom, kar lahko kasneje prenesejo tudi v druge medsebojne odnose. Izkušnje, ki jih otroci in mladostniki pridobijo v interakciji s konjem, so lahko pozitivne ali negativne. Pri tem je zelo pomembno, da je oseba, ki vodi aktivnost, ustrezno usposobljena za usmerjanje in interpretiranje konjevega vedenja tako, da ga varovanci razumejo in izkoristijo kot učno situacijo (Demšar Goljavšek, 2010).

2.6 VAROVANCI CENTRA CUDV ZA TERAPIJE S KONJEM

2.6.1 Motnja v gibanju pri osebah z motnjami v duševnem razvoju

Otroci z motnjo v duševnem razvoju imajo običajno tudi motnjo v gibanju in pomanjkanje motiva za gibanje, ki je pogosto stereotipno in ima za posledico skrajšanje mišic in deformacije sklepov. Ti otroci se zato počasneje razvijajo na motoričnem in drugih področjih. Otroci ponavadi kasneje sedijo, shodijo... (Bajde, 1998).

Gibanje je temeljna sestavina človekovega obstoja, ki je odvisna od sposobnosti notranjih organov, občutenja in zaznavanja ter doživljanja in ravnanja. Vse izrazne oblike imajo svojo osnovo v temeljnih gibalnih vzorcih, ki se razvijajo že v zgodnjem razvojnem obdobju. Med motoriko in čustvovanjem obstaja tesna povezava. Nemški športni pedagog Kiphard je opisal značilna gibanja pri nekaterih občutkih: pri žalosti je gibanje usmerjeno navznoter, pri veselju navzven. Notranje napetosti in nezadovoljstvo ali spori se z gibanjem omilijo (Kremžar, 1995).

Z zgodnjo nevrološko obravnavo lahko otroku izboljšamo kvaliteto drže in gibanja, kar učinkuje na vsakodnevne aktivnosti od hranjenja, oblačenja do igre. Na nepravilne vzorce vplivamo z vzpodbujanjem čim bolj normalnega gibanja pri individualnem delu v kabinetu z delovnim terapevtom in fizioterapevtom ter terapevtskim jahanjem, vključno z elementi razvojno nevrološke obravnave (Bajde, 1998).

2.6.2 Motnje senzorne integracije pri osebah z motnjami v duševnem razvoju

Senzorna integracija je nevrološki proces, ki preko čutil organizira informacije iz okolja in usmerja odziv telesa. Večina živčnega sistema je v neprestani povezavi s procesom senzorne integracije, ki daje osnove za kompleksnejše učenje in vedenje v okolju (Bajde, 2010).

Čutila se razvijajo že v maternici, ob rojstvu otroka morajo biti razvita že tri čutila: čutilo za ravnotežje, za dotik in mišično občutenje, ki se razvijajo z vsakodnevnim gibanjem nosečnice. Prav ta čutila so pomembna za razvoj in delovanje (Kremžar, 1995).

Pri težavah s senzorno integracijo se pojavlja manj sprejemljivo vedenje, ki ga okolje ne razume ter posamezniku in okolju povzroča stres. Najpogosteje se motnje senzorne integracije pojavljajo pri osebah s spektroavtistično motnjo, osebah z motnjo pozornosti in koncentracije ter osebah s cerebralno paralizo, pogosteje pri hudih asimetrijah (McIntosh in sod., 1999, cit. po Bajde, 2010).

2.7 UPORABA KONJ PRI TERAPIJAH

2.7.1 Konj in hipoterapija

Hipoterapija se v CUDV uporablja pri varovancih z motnjo v gibanju. Gibanje konja je podobno človeški hoji (štiritaktni hod – korak) in jezdec med gibanjem dobi ustrezne čutne informacije, ki jih centralni živčni sistem pretvori v avtomatske gibalne odgovore vsega telesa. Otroku, ki sedi na konju brez sedla, pomagata pri pravilni drži dva terapevta, ki hodita vsak ob eni strani konja. Pri majhnih in zelo prizadetih otrocih terapevt sedi za otrokom in mu tako pomaga, da se prilagaja gibanju konja (Bajde, 1998).

Noben mehanski pripomoček ne stimulira tako kot ježa na konju. Izkušen terapevtski konj pri gibalnem dialogu uskladi gibanja z varovancem in vzpostavi medsebojno ravnotežje (Petrovič, 1995).

Za izvajanje hipoterapije je najpomembnejše sestaviti dober terapevtski tim (Adamič-Turk in Japelj, 2010):

- **zdravnik specialist:** predpiše hipoterapijo, opiše otrokovo zdravstveno stanje in posebnosti;
- **fizioterapevt:** sledi zdravnikovim navodilom, vendar končno odločitev sprejme sam;
- **vodnik konja:** njegova naloga je, da vodi konja, zato mora biti pri delu izkušen in zanesljiv. Umirjeno mora ravnati pri zajahanju in razjahanju konja pa tudi med samim vodenjem konja. Vodnik naj bi tudi skrbel za terapevtskega konja, ga hranil, negoval, treniral in ohranjal njegovo kondicijo;
- **konj:** zelo pomembna je priprava na terapijo, saj mora biti konj pred začetkom ogret. Potrebno mu je dati tudi malo svobode, hkrati pa mora ostati poslušen in ubogljiv. To dosežejo z rednim in doslednim treningom (Hiepert, 1997, cit. po Adamič-Turk in Japelj, 2010);

- **pomočnik terapevta:** varuje otroka in hipoterapevta, če ta sedi z otrokom na konju; pozorno spremlja terapijo, upošteva navodila hipoterapevta. Pomembno je tudi, da ima pomočnik znanje o konjih in da se jih ne boji.

Poznamo dva načina izvajanja hipoterapije. Terapevt sedi na konju za otrokom in ga nadzoruje ali pa hodi ob konju in ga spremlja s tal. Če je pacient zahtevnejši, terapevt potrebuje pomočnika. Hipoterapija traja od 20 do 30 minut, odvisno od koncentracije in sposobnosti pacienta (Adamič-Turk in Japelj, 2010).

2.7.2 Terapija s pomočjo konja TPK

Za to terapijo je značilen celostni pristop k varovancu, saj posega na naslednja prepletena področja človekovega delovanja: motorično, kognitivno, socialno in čustveno ter vpliva na senzorno integracijo.

Osebam s posebnimi potrebami ta terapija omogoča:

- da iz ljubezni do živali »premagajo« sami sebe, saj je potrebno konja vsakodnevno negovati in krmiti;
- da zapolnijo prosti čas in si tako izboljšajo kakovost življenja;
- da se družijo z vrstniki, iz teh stikov pa se lahko razvije prijateljstvo.

Terapija s celostno pripravo konja in varovanca ter s pospravljanjem jahalne opreme po jahanju običajno traja 45 minut. Kadar pri terapiji sodeluje cela skupina (optimalno število je od štiri do šest udeležencev), traja terapija dve šolski uri (Stergar-Remškar, 2010).

Dejavnosti, povezane s konjem (Stergar-Remškar, 2010):

1. Opazovanje konj (na pašniku, v izpustu, hlevu, na jahališču in drugje)

Varovanci potrebujejo več časa, da sprejmejo konje. Na začetku si ne želijo jahati, ker jih je preveč strah. Konje spoznavajo z opazovanjem.

2. Stik s konjem

Varovanca počasi pripeljejo do konja in ga spodbujajo, da se dotika konja, ga boža in treplja z umirjenimi gibi. Vedno upoštevajo želje posameznika in njegove morebitne strahove. Ob božanju se pogovarjajo o konjih, spoznavajo posamezne dele telesa... Pomembno je, da posameznik vzpostavi čustveno vez s konjem.

3. Nega konja

Pri negi konja je pomembno ustvarjanje prijateljskih vezi med konjem in varovancem. Odgovornost je najpomembnejša pri čiščenju in krmljenju živali. Med čiščenjem konja postanejo gibi bolj sproščeni. Neposredna bližina konja pomaga odpraviti strah, krepi samozavest in prijateljstvo. Varovanec bo nove spretnosti, ki se jih je naučil pri tej dejavnosti, morda prenesel v vsakdanje življenje, to pa je cilj terapije s pomočjo konja.

4. Vodenje konja

Varovanec pelje konja na jahališče s pomočjo terapevta ali njegovega pomočnika in si tako okrepi samozavest ter razvija psihomotorične spretnosti, ko samostojno ali s pomočjo terapevta vodi konja.

5. Vzpenjanje in sestop s konja

Varovanca nikoli ne silijo na konja. Konj mora stati pri miru, varovanec pa mora počasi in umirjeno zajahati. Sestop s konja poteka v obratnem vrstnem redu kot vzpenjanje.

6. Vožnja s kočijo

Vožnjo s kočijo je zanimiva za večino varovancev, ker lahko doživljajo in opazujejo gibanje konja iz drugega zornega kota. Ta dejavnost je zelo primerna za osebe, ki zaradi zdravstvenih težav ne morejo na konja, se ga bojijo ali imajo druge zadržke.

7. Jahanje

Terapevt upošteva želje varovanca pri izbiri konja in načinu jahanja ter jih prilagodi zmožnostim posameznika. Zajahati konja in občutiti njegovo gibanje je za varovanca tako pomemben občutek, da je tej aktivnosti posvečeno veliko časa, pozneje pa se začnejo ukvarjati z bolj konkretnimi cilji. Z vztrajno vadbo počasi napredujejo od jahanja s pomočjo in podporo do samostojnega jahanja.

2.8 CENTER ZA USPOSABLJANJE, DELO IN VARSTVO (CUDV) DOLFKE ŠTEFANČIČ, DRAGA

Center je ustanovila Vlada Republike Slovenije leta 1984. Je socialno zdravstveni zavod za usposabljanje, vzgojo in izobraževanje, delo, zdravstveno varstvo, medicinsko rehabilitacijo in nego otrok, mladostnikov in odraslih z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju in dodatnimi motnjami. V zavodu skrbijo za osebe z motnjo v duševnem razvoju iz cele Slovenije. Veliko vključenih ima tudi dodatne motnje (motnje gibanja, epilepsijo, okvare čutil, vedenjske motnje...) (CUDV DRAGA, 2011).

V Centru se ukvarjajo s terapevtskim jahanjem že od leta 1989, ko so na pobudo specialne pedagoginje Irene Stergar začeli voziti otroke na jahanje. Odziv je bil pozitiven, zato so s prakso nadaljevali. Od leta 1991 so terapevtsko jahanje nadaljevali na Kureščku, kjer so bile težave s prevozom. V letu 2001 so s pomočjo donatorjev zgradili hlev v Centru na Igu, kamor so preselili tri konje (Bužan, 2010).

Center, ki ponuja terapevtsko jahanje, se nahaja v mirnem, zdravem okolju, kar omogoča boljše počutje in lažjo osredotočenost na delo s konjem. Urejen je tudi dostop za varovance na invalidskih vozičkih. Pokrita jahalnica omogoča delo v neugodnih vremenskih razmerah. Poleg jahalnice se nahaja tudi prostor, kjer varovanci počakajo na terapijo, se pogovorijo, pozimi pa tudi pogrejejo. Ob hlevu je prostor za jahalno opremo, prostor za krmo, orodjarna in pokrit prostor za pripravo konja. Oprema je nameščena tako, da jo lahko dosežejo vsi varovanci. Jahalnica in hlev z ustrezno opremo omogočata varovancem dostopen, varen in prijazen kraj, kjer se v stiku s konjem in njegovo pomočjo razvijajo v vseh svojih dimenzijah, osebju, ki je vključeno v terapevtsko jahanje, pa omogoča kakovostno delo (Bernard, 2010).

3 MATERIALI IN METODE

3.1 DELOVNA HIPOTEZA

Naloga temelji na hipotezi, da konji pozitivno vplivajo na vse, ki pri svojem delu in terapijah pridejo v stik z njimi. Svojo hipotezo sem preverjala v Centru CUDV Draga.

3.2 MATERIALI

Podatke, ki sem jih uporabila v diplomski nalogi, sem pridobila s pomočjo kvalitativnega raziskovanja, ki sem ga izvršila s pomočjo intervjujev, v katerih je sodelovalo šest oseb, dve fizioterapevтки (intervjuvanki A in C), ki izvajata hipoterapijo, delovna terapevтка (intervjuvanka B), ki izvaja delovno terapijo, dve terapevтки terapije s pomočjo konja, ena je profesorica biologije in kemije ter inštruktorica jahanja (intervjuvanka D), druga pa profesorica defektologije (intervjuvanka E). Na ista vprašanja je odgovarjal tudi vodnik konja, ki je delovni inštruktor, pomočnik terapevta in inštruktor jahanja (intervjuvanec F), s katerim sem najprej opravila nestandardizirani intervju.

3.3 METODOLOGIJA

Kvalitativne raziskave imajo za izhodišče stvarne, praktične in vsakdanje probleme ljudi, ki so udeleženi v raziskavi. Pri njih uporabljamo tehniko intervjuja. Nestandardiziran intervju je neposredna oblika intervjuja, pri kateri se ne uporablja do potankosti vnaprej sestavljenega vprašalnika. Običajno uporabljamo vodilo za intervju, to je seznam osnovnih tem za pogovor. Intervjuvancu pojasnimo namen intervjuja in ga seznanimo z osnovnimi temami. Prednosti nestandardiziranega intervjuja so, da odgovori odražajo intervjuvančevo pojmovanje stvarnosti in niso odvisni od raziskovalčevih pogledov na temo pogovora, od njegovih teorij in pojmovanj. Intervjuvanec se lahko izraža svobodneje in bolj sproščeno. Pomanjkljivosti nestandardiziranega intervjuja so, da taki intervjuji trajajo navadno dalj časa kot standardizirani. Poseben problem je beleženje odgovorov, saj lahko moti pri

pozornem poslušanju. Podatki iz različnih intervjujev pogosto niso primerljivi, zaradi česar je odgovore težko kvantitativno obdelati, so pa osnovno izhodišče za kvalitativno analizo (Mesec, 2009).

Standardizirani intervju je neposredna oblika spraševanja, pri kateri uporabljamo vnaprej izdelan vprašalnik in vsem intervjuvancem na enak način zastavljamo ista vprašanja. Vprašalnik je običajno sestavljen tako, da so ob posameznih vprašanjih navedeni tudi možni odgovori. Uporabimo ga takrat, kadar želimo doseči čim večjo primerljivost odgovorov. S standardizacijo dosežemo, da je vprašalnik čim bolj veljaven, objektivni, zanesljiv in natančen. Prednosti standardiziranega intervjuja so: enotno beleženje odgovorov, primerljivost odgovorov, možnost množične uporabe. Izpolnjevanje standardiziranega vprašalnika ne zahteva od intervjuvancev veliko truda in premišljevanja. Te vrste intervjuji imajo tudi svoje pomanjkljivosti: postopek spraševanja je tog in neprilagodljiv, saj so vsem intervjuvancem postavljena enaka vprašanja in ne morejo izraziti svojih posebnosti (Mesec, 2009).

3.4 POTEK DELA

Oktobra 2010 sem pričela z opazovanjem različnih oblik terapij s pomočjo konja. Varovanci, ki so bili vključeni v ta program, so bili otroci in mladostniki s posebnimi potrebami.

Na začetku raziskovanja še nisem imela jasne predstave, o čem natanko bom pisala. Začela sem obiskovati različne terapije s pomočjo konja in opravila tudi nestandardizirani intervju z intervjuvancem F (naknadno je sodeloval tudi v standardiziranem intervjuju, ki je predstavljen v kvalitativni analizi intervjujev). Intervjuvanec F je opisal svoje izkušnje in delo v Centru. Tako sem spoznala delo s konji in na kaj je treba biti pri njih pozoren, da ne zapadejo v stres ali apatijo. Ta intervju je nastal popolnoma spontano v času, ko sem spoznavala Center in pridobivala nove informacije. Človek pride v novo okolje, se odpre in usmerja k stvarem, ki ga zanimajo. Pri opazovanju sem bila predvsem pozorna na to, kakšen vpliv ima konj na vse osebe, ki pridejo v stik z njim ob terapijah. Zanimivo se mi je

zdelo, kako vse skupaj doživlja konj, ki je enakovredni član terapevtskega tima. Ugotovila sem, da delo in bližina konja izboljša kakovost življenja vsem osebam. Lahko rečem, da sem zasledila pozitivne fizikalne, psihološke in socialni učinke, tako pri otrocih s posebnimi potrebami kot pri normalnih osebah (delovnim terapevtom, vodnikom konja, pomočnikom terapevta). Seveda pa je potrebno tudi konju nuditi ustrezno skrb in nego. Ob tem sem izoblikovala hipotezo, da delo z živalmi in še posebno s konji pozitivno vpliva na vse, ki sodelujejo v tovrstnih terapijah (uporabniki, terapevti, vodniki...). Na podlagi hipoteze sem izoblikovala petnajst vprašanj (priloga A), s pomočjo katerih sem želela potrditi oziroma ovreči postavljeno hipotezo. V intervjujih sem želela združiti pozitivne vidike nestandardiziranega in standardiziranega intervjuja. Intervjuvancem sem zastavila ista vprašanja, ki so si sledila po enakem vrstnem redu. Vprašanja niso imela v naprej postavljenih možnih odgovorov. Tako sem se izognila nerazumevanju vprašanj, dopustila pa sem tudi, da vprašanci izrazijo lastno mnenje. Vprašanja sem med seboj tudi lažje primerjala. Intervju je potekal individualno, pogovore pa sem snemala z diktafonom in jih nato prepisala. Tako sem se lahko bolj osredotočila na intervju. Vsi vprašanci so zaposleni v CUDV Draga, njihovo delo pa poleg drugega dela vključuje tudi delo s konjem. Predvsem sem bila presenečena nad tem, kako so bili odprti in pripravljeni sodelovati. Vsi so si vzeli čas in se poglobili v vprašanja, kljub temu, da imajo zelo zahtevno delo. Vsi intervjuvanci so anonimni in so označeni z zaporednimi črkami abecede. Intervjuvanec 1: A, intervjuvanec 2: B... Na ta način se ljudje bolj odprejo in so bolj sproščeni.

Varovanci, ki so bili v času moje raziskave vključeni v delovno terapijo, niso sposobni verbalne komunikacije, zato sem se opirala predvsem na opažanja intervjuvancev, ki so stalno v kontaktu s svojimi varovanci in jih zelo dobro poznajo.

4 REZULTATI

4.1 KVALITATIVNA ANALIZA NESTANDARDIZIRANEGA INTERVJUJA

V nestandardiziranem intervjuju se je intervjuvanec F prosto razgovoril o svojih izkušnjah in pripravi konj na terapevtsko delo.

Danes domuje v hlevu CUDV Draga pet konjev:

- Miško, haflinger, star 15 let, uporablja se ga za hipoterapijo in terapevtsko jahanje;
- Rosinger, islandski konj, star 8 let, uporablja se ga samo za hipoterapijo, ker ni dovolj vodljiv za terapevtsko jahanje;
- Kapca, mešanka hladnokrvne pasme in noniusa, stara 15 let, je zelo občutljiva in se jo uporablja samo za športno jahanje;
- Ari je sin Kapce, star je 8 let, je še v šolanju. Končal je že osnovno šolanje jahanja, sedaj pa ga trenirajo za kočijo in zelo lepo napreduje;
- Valat je starejši konj, angleški polkrvni, star 28 let, le občasno ga uporabljajo za terapevtsko jahanje, da kaj počne, drugače pa je v pokoju.

Vsi ti konji, razen Kapce, ki je bolj plašljiva, so zelo mirni po karakterju. V centru so konji na prostem v čredi čez celo leto, kjer se sprostijo in izživijo. V hlevu prespijo samo v primeru neurja ali toče. Hlev je lahko dostopen in vsak konj ima svoj boks. Zimo in mraz dobro prenašajo. Lažje prenašajo -25°C kot $+30^{\circ}\text{C}$. Poleti imajo tudi možnost, da se umaknejo v senco pod krošnje dreves. Pozimi se konji zelo hitro prilagodijo na mraz. V enem do dveh tednih imajo že zimsko dlako.

Tak način reje živali ima pozitivne lastnosti tudi s terapevtskega vidika. Varovanci lahko prvi stik z živaljo navezujejo zunaj, v naravnem okolju. Živali se na ljudi navadijo in so manj plašljive in bolj umirjene. Bodoči jahači pa imajo tudi čas za opazovanje živali med gibanjem. Konj in terapevt sta pri terapevtskem jahanju sodelavca, ki skupaj z varovancem

sestavljata tim, v katerem mora vladati povezanost in zaupanje. Zato se pri izbiri konja za terapevtsko jahanje ozirajo bolj na njegov značaj, kot na fizične lastnosti. Res je, da je za terapevtsko jahanje primerno skladno grajen konj sproščenega gibanja in naravnih hodov. Še bolj pomembno pa je, da je konj zaupljiv do ljudi, rad sodeluje, je vodljiv in učljiv, umirjene narave in ni plašljiv.

Karakter konja predstavlja pri tovrstnem delu zelo pomembno lastnost. Konj mora biti umirjen, vodljiv in hitro mora sprejemati nove stvari. Zaželeno je, da novo stvar sprejme že v nekaj treningih, potem pa potrebuje še nekaj tednov, da se novost utrdi. V Dragi uporabljajo veliko različnih pripomočkov in novih idej za poglobljanje dela z otroki. Na ta način spodbujajo in animirajo otroka. Večina varovancev ima probleme s koncentracijo, zato je potrebna konstantna in prava animacija, da se otrok ne izgubi in odtava drugam. V takem primeru je potrebno prekiniti terapijo in nadaljevati naslednjič. Pri naslednjem srečanju vedno začneš tam, kjer si zadnjič končal. Konj mora sprejemati nove stvari, da se lahko terapija razvija. Je pa res, da ti otroci napredujejo zelo počasi, lahko opazimo napredek šele po tednih, mesecih, potrebna je potrpežljivost. Tisti, ki napredujejo hitreje, izvajajo zahtevnejše vaje. Konj, ki sodeluje pri terapevtskem jahanju, mora najprej odrasti in dozoreti. Navadno raje izberejo starejšega konja med osmim in desetim letom ali celo starejšega, ker učenje mladega konja za terapevtsko jahanje zahteva veliko časa. Konja najprej uvedejo v vlogo pomočnika pri terapevtskem jahanju, seznanijo ga z novim okoljem in udeleženci, da se navadi na njihovo specifično vedenje.

Sporazumevanje med vodnikom in konjem je zelo pomembno. Vodnik vzpostavi stik s konjem z vodenjem in lonžiranjem. Tako konj spozna govorico telesa, svojemu vodniku zaupa, je sproščen, hitreje ga razume in tako lažje sledi posameznim ukazom.

Uvajanje v delo se prične v jahališču, kjer izvajajo terapijo. Počasi ga navajajo na gibe in zvoke, ki se bodo pojavljali. V pripravljalnem obdobju morajo biti dražljaji močnejši kot bodo kasneje med terapijo. Začnejo z lažjimi vajami, ki jih postopoma dopolnjujejo. Konju dodajo naslednjo vajo, šele ko dobro osvoji trenutno. Potrebno je uvajati tudi pripomočke, ki jih bodo uporabljali pri terapiji.

Konj mora biti vaje tudi neposredne bližine varovancev z vedenjskimi motnjami, slepimi, varovancev na invalidskih vozičkih... Vaje mora biti tudi prisotnosti več ljudi hkrati, ki ga opazujejo in se ga dotikajo, jahajo ali vodijo. Konju tudi ne sme biti pomembno, s katere strani je zajahan in kakšne pripomočke pri tem uporabljajo.

Konj lahko dela največ dve uri na dan, dvakrat na teden je prost, večkrat pa počiva štirinajst dni skupaj ali več. Vsak jahač ima svojo hibo in impulze, ki se prenašajo na konja in ga obremenjujejo.

Pri normalnem šolanju jahanja je drugače, ker je konj konstantno v gibanju ter menja tempo. V centru je delo zanj zelo enolično, pri hipoterapiji hodi konstantno v krogu oziroma v maneži, ta monotonost konja zelo utruja. Pri TPK-ju je nekoliko bolje, ker je bolj dinamično (več gibanja, ustavljanja, raznih pripomočkov). Pri preveč monotonem gibanju konj lahko otopi in pade v stres. Konj je tudi zelo senzibilna žival in takoj zazna stanje pacienta. Med konjem in pacientom vedno poteka dvosmerna komunikacija. Konj lahko varovanca umiri. Pokaže, če je pacient živčen, nemiren ali ga je strah. Odraža to, kar čuti. Konju lahko ostanejo ti občutki dalj časa, dokler se ne sprosti, zato je nujno potrebno, da se konj vrne v čredo, se odmakne in kanalizira ta stanja. Velikokrat delajo napako, da konje, ki jih uporabljajo pri terapijah, zaprejo v bokse. Konj lahko po določenem času pade v velik stres.

Vsi, ki se ukvarjajo s konji, morajo imeti veliko znanja in izkušenj. Če ne poznaš konja in njegove psihologije, ne boš znal razbrati njegovega počutja. Konji potrebujejo veliko treninga, da so psihično in fizično sposobni zdržati vse napore. Predvsem je pomembno, da se konji dobro počutijo. Konj je v evoluciji za zaščito pred plenilci razvil sposobnost, da iz mirovanja plane v galop. Težave se pojavijo pri zaustavljanju, zato je potrebno konja počasi ohlajati, da se ne prehladi. Pozimi traja ohlajanje dolgo, lahko tudi do eno uro. Tudi spomladi je ohlajanje zelo pomembno, ker konj počasi izgublja zimsko dlako in mu je po treningu vroče. V mrzlem vetru ali dežju je potrebno konja zaščititi in obleči. Konj vsaj eno uro po treningu ne sme piti.

Zjutraj pride delovni inštruktor, ki konje nakrmi. Med krmljenjem jim zunaj pripravi seno, nato pa jih izpusti ven. To traja približno pol ure, potem gre po varovance in skupaj očistijo bokse, kar tudi predstavlja del terapije s pomočjo konja. Ob pol devetih pride vodnik in začne pripravljati konje za terapijo ali trening. Treningi so različni, lahko privaja konja na nove pripomočke, utrjuje že osvojeno znanje. Konj mora ponavljati vaje, ne ker bi jih pozabil, temveč, da sprejema komande. Uvajanje je razdeljeno na en do tri treninge, ki trajajo od pol do ene ure. Konja pripravijo na terapijo tako, da ga najprej osedlajo, pregledajo in ogrejejo. Lahko ga lonžirajo, pripravljajo na poslušnost in na ta način vzpostavijo z njim dialog. Nekateri konji se zelo hitro odzovejo, drugi potrebujejo od 15 do 20 minut. Konja lahko za ogrevanje jahajo v maneži ali gredo z njim ven na teren. Priporočljivo je torej iti pred terapijo s konjem ven, da se sprosti in vidi tudi svet okoli sebe. To lahko storijo tudi v času, ko je konj prost, na ta način dobiva nove impulze od zunaj. Konj, ki je večino časa zaprt, se slabše počuti in je zaradi tega nervozen. Lahko bi se zgodilo, da bi tak konj med izvajanjem terapije zaradi nenadne spremembe začel divjati. Predvsem je pomembno upoštevati, kako se konj počuti in kaj mu bo koristilo. Tukaj gre za čisto improvizacijo. Poleg tega, da konja dobro pripravimo, je pomembno, da je močan in ima dobro razvito mišičje. Pri hipoterapiji sedita na konju skupaj varovanec in terapevt brez sedla. Za vihrom sedi otrok, ki je lažji, za njim že skoraj na križu pa terapevt, ki je težji. Šibek konj brez dobro razvite miškulature bi bil uničen v nekaj letih. V primeru, da imamo samo enega človeka na konju, pa ta ne predstavlja za konja neke posebne obremenitve.

4.2 KVALITATIVNA ANALIZA INTERVJUJEV

V intervjujih sem se osredotočila na to, kako se je vse skupaj začelo, koliko izkušenj imajo intervjuvanci s tem delom, zakaj so se odločili za tovrstno delo in kakšen vpliv ima konj na vse udeležence v terapiji ter na okolico. V zadnji tretjini intervjuja pa sem zajela značilnosti posamezne terapije, njene cilje in učinkovitosti.

Intervjuvanka A je izvedela za tak način dela med študijem. Ostali so se srečali s tem s pomočjo literature, medijev, seminarjev in prijateljev, ki so že opravljali tovrstno delo. Pri vseh je bila v ospredju želja po lastnem raziskovanju in iskanju informacij. Svoje znanje pa so nato poglobljali v službi oziroma na svojem delovnem mestu. V tem času so začeli uporabljati terapijo s pomočjo konja na Kureščku, kjer je jahala tudi intervjuvanka D. Leta 1995 so dobili v CUDV Draga svojega prvega konja. Nekaj let kasneje so zgradili še manežo, ki je zadnji dve leti pokrita in omogoča delo tudi v slabem vremenu.

»Največ smo se naučili s prakso. Dobro smo preštudirali literaturo in nato ugotavljali, zakaj nekaj ne deluje in kaj moramo spremeniti« (intervjuvanka B).

»Na začetku, ko stvari še niso bile tako raziskane, ni bilo določenih protokolov. Vedelo se je samo, da stik s konjem pozitivno vpliva na varovance. Takrat še ni bilo usmerjene terapije s cilji. Varovance smo kar posadili na konja« (intervjuvanka A).

V CUDV Draga se je za aktivnosti s pomočjo konja usposobilo kar nekaj izkušenih terapevtov. Tako intervjuvanka D opravlja svoje delo že 25 let in predaja svoje izkušnje anketiranki E, ki se ukvarja s terapijo 2 leti in pravi:

»Imam to srečo, da je moja mentorica ena izmed prvih, res odličnih terapevtk pri nas, od katere sem se že ogromno naučila.«

Intervjuvanka B z veseljem in močno voljo izvaja delovno terapijo že 10 let. Prav tako intervjuvanka C, ki prihaja iz enote Škofljica in opravlja svoje delo 6 let ter intervjuvanka A, ki je v tem delu aktivna že 4 leta. Intervjuvanec F je v Centru, odkar so prišli konji.

Opazila sem, da prav vsi izvajajo svoje delo z veseljem in dušo, predvsem pa verjamejo v to, kar delajo. Konja vidijo kot enakovrednega sodelavca, s katerim je potrebno negovati prijateljske vezi.

»Najpomembnejše je zaupanje in potem gradiš na tem« (intervjuvanec F).

Anketiranci obiskujejo konje tudi v času izven terapij, jim prinesejo kakšno sadje, sladkorček, jih pobožajo, potrepljajo. Drugače bi bilo pravilno, da tudi terapevt pripravi in ogreje konja, vendar to dela vodnik konja, poudarjata anketiranki C in D. Predvsem je veliko drugega dela in bi bilo zanj premalo časa.

Vsi, ki izvajajo terapijo s konjem, morajo biti za svoje delo ustrezno usposobljeni. Na ta način zmanjšamo možnost napake in s tem tudi posledice, ki bi nastale zaradi neznanja terapevta. Tako npr. lahko hipoterapijo izvajajo izključno samo fizioterapevti. Poleg poznavanja svoje stroke pa morajo imeti terapevti tudi izpit iz dresure, kamor sodi še priprava konja in ujahavanje.

»V primeru, da želiš izvajati terapijo s konjem, je poleg znanja o tem, predvsem pomembno, da si želiš to delati in ti je konj kot žival blizu« (intervjuvanka A).

Anketiranci A, D, E in F so imeli že prej stik s konji, ker so se z njimi ukvarjali rekreativno, nekateri tudi tekmovalno. Anketiranki B in C sta začeli jahati, ker je tako zahtevala narava njunega dela. Prvi je bil konj od nekdanj blizu, druga pa dejansko ni vedela, v kaj se spušča. Intervjuvanka C ni imela nikoli prej opravka s konjem, zato je bilo zanj zelo težko. V procesu učenja je premagala strah in začela uživati v jahanju.

»Ko sem se usedla na konja, sem želela imeti varnostni pas, ker me je bilo strah« (Intervjuvanka C).

Med uvajanjem tega dela so ostali samo tisti terapevti, ki so našli stik s konjem. Pri tem delu ne smemo pozabiti na varovance, zaradi katerih se je to delo sploh začelo. Seveda pa

ima konj pozitiven vpliv tako na varovanca kot na terapevta. Intervjuvanci A, B, C, D in E so ugotovili, da jih stik s konjem pomirja, da so pri delu vsi bolj sproščeni in veseli. Tako je tudi komunikacija v timu boljša.

»Delo s konjem je popolnoma drugačno: moraš biti umirjen, prisotne so druge energije, drug način dela. Vse se dela umirjeno« (intervjuvanka A).

Intervjuvanec F poudarja, da je pri delu s konjem pomembno, da si to, kar si, da ne igraš, ker konj to takoj začuti. Konj ti kaže ogledalo in te ne ocenjuje po tem kako si oblečen, imaš nižji IQ, drugačno barvo kože...

Intervjuvanka A se včasih pred terapijo sama usede na konja, zapre oči in se popolnoma prepusti njegovemu gibanju. Zaradi dobrega poznavanja gibanja posameznega terapevtskega konja ve, kako najbolje izkoristiti njegovo gibanje, da pomaga varovancu s težavami pri ravnotežju.

»Včasih pa se je tudi težko spraviti h konjem, včasih si želim dežja in mraza, da mi ne bi bilo treba iti. Vendar je potem vedno fino« (intervjuvanka C).

Intervjuvanke A, B, C in E opažajo, da terapija s konjem pomirja in je v varovancih manj agresije.

»Pomembno je, da varovanec ne gre po terapiji še v bazen, ker bi se še dodatno sprostil in bi dosegli obratni učinek« (intervjuvanka B).

Intervjuvanka D opaža, da terapevt ne more nikoli vzpostaviti s prizadeto osebo takšnega kontakta, kot ga ima ta oseba s konjem. Intervjuvanka C pravi, da tudi konj občuti počutje varovanca.

»Kadar konj zazna strah pri varovancu, sam reagira kot je potrebno; stoji bolj pri miru, potrpežljivo čaka, da se ga bo le ta dotaknil, se umiri...« (intervjuvanka C).

Odnos med konjem in varovancem gradijo postopoma. Varovanci se dotikajo konjev in jih opazujejo. Intervjuvanka B je z enim varovancem potrebovala dva meseca, da sta prišla do maneže in brez strahu odprla in zaprla vrata.

Terapija se začne z opazovanjem in razgovorom, jahanje pa sledi, če je varovanec pripravljen.

»Pomembno je, da se upošteva otrokove želje in sposobnosti. Otrok naj bi jahal, ker mu je všeč, to zanj ne sme biti kazen« (intervjuvanka B).

Intervjuvanka A pravi, da varovanci nikoli zavestno ne zavrnejo konja. V nekaj primerih zaradi bolezni ali stanja (težja ali težka motnja v duševnem razvoju in dodatne motnje) varovanec ne pokaže interesa za konja, se ne zaveda njegove prisotnosti in ga konj kot objekt ne zanima. Intervjuvanka B se spomni samo enega primera, da je varovanka pri njej že lepo delala na konju, ko pa se je zamenjal terapevt, ni več želela na konja. Intervjuvanec F tudi pozna samo en primer, ko je nekdo zavrnil konja. Ostali pa se ne spomnijo, da bi kdo kadarkoli zavrnil delo s konjem.

S prihodom konj se je spremenilo tudi obnašanje v okolici Centra. Intervjuvanki A in B opažata, da je v času terapij več miru. Zunanjih obiskovalcev v času terapij ni veliko. Intervjuvanka C se spominja težav, ko so obiskovalci hranili konje in motili terapijo, kar pa so kasneje uredili. Med večjimi gradbenimi deli ni terapij. Vodnik konj opaža, da se bližnji sosedje ne pritožujejo več nad konji. Sedaj so se stvari popolnoma umirile, lepo so jih sprejeli, k njim pridejo tudi z vnučki.

Prednost dela s konjem v primerjavi z delom v kabinetu je v gibanju na svežem zraku in prepletanju terapevtskih učinkov. Obe intervjuvanki (A in C), ki izvajata hipoterapijo, sta poudarili večdimenzionalno gibanje konja, ki prenese impulze na otrokovo telo, kar ga sprosti in pomaga vzpostaviti pravilnejšo razporeditev mišičnega tonusa.

»Na konju s celim telesom čutiš, kdaj in kje mišični tonus pri uporabniku popušča in kje se gradi« (intervjuvanka A).

Veliko varovancev sedi sključeno. Konj jih s svojim gibanjem prisili, da se vzravna in sedijo pokonci, kar opaža tudi intervjuvanka B. Intervjuvanka C opozarja, da pri hipoterapiji skušamo popraviti gibanje uporabnikov, ki je patološko.

Intervjuvanka C je tudi omenila, da je konj velika žival. Varovance privlači, da ga lahko jahajo in obvladajo, kar pozitivno vpliva na njihovo samozavest. Obenem poteka tudi učenje. Intervjuvanki B konj zelo pomaga pri delovni terapiji.

»Na primer, hiperaktivni otroci so v kabinetu manj pozorni pri delu s slikicami in se težje koncentrirajo kot ob konju, ki daje otroku dodatne impulze« (intervjuvanka B).

Intervjuvanka D pravi, da uporabniki nimajo razvitega abstraktnega mišljenja, ker so konkretni misleci.

»Ne vedo, kaj je sončno vreme, ker je preveč abstraktno in jim moraš pokazati sliko. Poglej, kako je dolga dlaka, mehka, diši, poslušaj srce« (intervjuvanka D).

Ob konju varovanci uporabljajo vsa čutila. Na primer, seštevati se učijo tako, da varovanec z besedo ali določeno gesto ustavi konja ob ustrezni številki. Vizualni tipi si zapomnijo točni položaj iskanega števila. Po istem principu jih učijo abecedo, seštevanje, odštevanje, razlikovanje barv.

Omenila bi še zelo pomemben dejavnik, s katerim se strinjajo vsi anketiranci. Otrok mora pravilno ravnati s konjem: ne sme ga ščipati, brcati, mu dati roko v usta. Konji so trenirani, vendar lahko kljub temu nepredvidljivo reagirajo. Anketiranka D pravi, da bo varovanec za sabo pospravil posteljo, če se nauči pospravljati za konjem. Pri pripravljanju krme za konja se varovanci naučijo šteti, ko odmerjajo število meric ovsas za konja. Krma za konje je v raznobarnih lončkih in naučijo se prepoznavati barve. To jim pomaga, da si sčasoma znajo sami pripraviti zajtrk.

Cilji pri terapiji s konjem so določeni individualno. Tim strokovnih sodelavcev (terapevti, zdravnik, psiholog, pedagog) vsakega novega varovanca posebej obravnava, oceni, kaj je prioriteta: ali je to fizioterapija in gibanje ali senzorna integracija. Anketiranca A in F poudarjata, da je timsko delo zelo pomembno. Cilji se razlikujejo glede na vrsto terapije (hipoterapija, delovna terapija, TPK...) in diagnozo. Intervjuvanka A navaja primer tetraplegije in težje motnje v duševnem razvoju, kjer je kratkoročni cilj doseči pravilni sed na konju, dolgoročni pa ohranjanje gibljivosti medenice, kolkov in hrbtenice. Prerazporeditev mišičnega tonusa je osnova za doseganje pravilnih gibalnih vzorcev, pravi intervjuvanka C. Pri otrocih, ki imajo malo motoričnih težav in so na primer nerodni pri hoji, imajo velike uspehe. Dolgoročni cilji so postavljeni bolj ohlapno. Dostikrat so že zadovoljni, če patologija ne napreduje.

V delovno terapijo so predvsem vključeni varovanci, ki imajo pogoste težave s senzorno integracijo. Uspeh se lahko pokaže po večletni terapiji. Intervjuvanka B navaja primer otroka, ki je na konju samo udarjal z rokami. To je potrebno odpraviti, ker konja zelo moti.

»Otrok običajno tepe, ker ne ve, kje je in želi vedeti, kje je njegova roka« (intervjuvanka B).

Dolgoročni cilj je, da je otrok osredotočen na sebe in okolico, kratkoročni pa, da varovanec obsedi na konju. TPK ne vključuje samo jahanja, temveč tudi krtačenje, kidanje, čiščenje. Pri intervjuvanki D lažje prizadeti sami pripravijo konja za jahanje.

»Moj cilj je, da varovanci sodelujejo med terapijo, te izkušnje pa potem prenesejo na druga področja svojega vsakdanjega življenja« (intervjuvanka D).

Intervjuvanec F opozarja, da pri posameznem otroku ne smejo biti postavljeni previsoki cilji. Velikokrat je potrebno znižati kriterije, če katerega cilja ni mogoče doseči. Intervjuvanka E pravi, da se je TPK v Sloveniji šele začela dobro razvijati.

»Učimo se vse življenje in takšni so tudi moji osebni cilji na tem področju; naučiti se novih pristopov, metod dela, jih kombinirati z že znanimi in tako narediti uspešen plan dela za naprej« (intervjuvanka E).

Nerešljiv problem za večino intervjuvancev je, da terapija ni več možna, ko so uporabniki preveliki, pretežki ali postanejo agresivni.

Intervjuvanci priporočajo terapijo s pomočjo konja vsem, razen tistim, ki imajo okvaro na hrbtenici. Intervjuvanec F pravi, da ni pomembno samo jahanje, temveč tudi skrb za konja in vzpostavljanje stika z njim. Kdor ne sme jahati konja, se lahko vozi s kočijo.

Pri intervjuvancih sem poleg volje do dela in zagnanosti opazila določeno trdnost in posebno obliko moči. Mislim, da nikomur ne bi bilo težko delati s temi otroki kakšen dan ali dva, največ nekaj mesecev. Toda vztrajati leta? Vsak dan prihajati na delo in vlagati energijo v varovance, za katere ne moreš predvideti ali bo terapija uspešna in kdaj.

Neposredna bližina konja pomaga odpraviti strah, krepi samozavest in prijateljstvo. Varovanec nove spretnosti prenese v vsakdanje življenje, kar je cilj terapije s pomočjo konja.

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

Dandanes je življenje zelo stresno in napeto, ljudje pa vse bolj pogosto iščejo mir v naravi in stik z živalmi. Predvsem v mestih, kjer je stik z naravo popolnoma omejen, iščejo ljudje uteho v domačih živalih. Puhar (1993) pravi, da si v mestih vse več ljudi lajša težave z domačimi ljubljenci. Ameriška revija *Psychology Today* je izvedla anketo s 13000 lastniki domačih živali. Iz odgovorov je psihiater Aaron Katcher ugotovil, da živali izboljšajo medčloveške odnose. Poleg tega blagodejno vplivajo na lastnike. Te učinke so v zadnjih tridesetih letih začele izkoriščati nekatere stroke po vsem svetu. Tudi pri otrocih s posebnimi potrebami vse bolj izkoriščajo pomoč živali, ker se otroci lažje odprejo v stiku z njimi. Pri terapevtskem delu poleg drugih živali (pes, delfin...) uporabljajo tudi konja.

Terapevtsko jahanje se je v zadnjih sto letih vse bolj razvijalo in poglobljalo. V Centru Draga so se tega zavedali, ko so pred dvajsetimi leti začeli izvajati terapije s pomočjo konja pri otrocih s posebnimi potrebami. Njihov razvoj je bil podoben kot v tujini. Demšar-Goljavšek (2010) je predstavila razvoj razdelitve terapevtskega jahanja. Adamič-Turk in Japelj (2010) pravita, da tudi pri nas delimo terapevtsko jahanje na štiri osnovna področja: medicino, psihologijo, pedagogiko in konjeniški šport. V zadnjem času je izraz terapevtsko jahanje nadomestil izraz terapija s pomočjo konja, ki ga uporabljajo tudi intervjuvanci iz CUDV Draga. Cerjanec (2010) navaja pozitivne učinke terapije s pomočjo konja tako na psihičnem kot na fizičnem nivoju, ki se kažejo v celotni gibalni funkciji, fini motoriki, govornih in jezikovnih sposobnostih ter na področju vedenjskih in kognitivnih zmožnosti pri različnih diagnozah bolnikov. Z izboljšanjem funkcije dnevnih aktivnosti, ravnotežja, drže, gibalnih sposobnosti, simetrije, psihosocialnega počutja varovanci hitreje napredujejo na poti k samostojnosti in predvsem k boljši kakovosti življenja. Pozitivne učinke terapevtskega jahanja navaja tudi Stergar-Remškar (2010). Pravi, da jahanje in delo s konjem pozitivno vplivata na motorični razvoj, socialno učenje in ureditev vrednostnega sistema, na občutek pomembnosti in lastne vrednosti, pospešujeta razvoj samostojnosti, druženja in zboljšujeta občutek radosti. Otroci s posebnimi potrebami se lažje odprejo v

odnosu do živali. Puhar (1993) tudi omenja, da stik z živalmi podaljšuje življenje in vzdržuje zdravje, ljudje so bolj odporni na stres in depresijo, bolj urejeni in manj nasilni.

Magister (2007) je v Vzgojno-izobraževalnem zavodu Frana Milčinskega v Smledniku ugotovila, da mladostniki v stiku s konjem bolje počutijo, zvišajo tolerančni prag, razvijajo odgovornost in vztrajnost ter krepijo pozitivno sliko o sebi. V Konjeniškem centru Krumperk je Sega (2005) proučevala vpliv terapevtskega jahanja na osebe z zmernimi motnjami v duševnem razvoju, pri katerih je opazila izboljšanje čustvene stabilnosti in premagovanje strahu, konj pa se je ob njihovi prisotnosti odzival bolj umirjeno in tolerantno.

V CUDV Draga prenašajo teoretično znanje v prakso in imajo s tem že večletne pozitivne izkušnje. Intervjuvanci so pri svojem delu s konji ugotovili, da tudi terapevte tako delo pomirja in so bolj sproščeni ter umirjeni. Odnosi med sodelavci so boljši in prisotne je več dobre volje. Tak način dela jim omogoča, da se lažje odmaknejo od vsakdanjih skrbi. V delovno terapijo s konji so vključeni varovanci s posebnimi potrebami. Ti varovanci imajo podpovprečni inteligenčni kvocient in druge motnje, ki se med seboj prepletajo (avtizem, shizofrenija, motnje v duševnem razvoju, gibanju in senzorni integraciji...). Intervjuvanci na podlagi večletnega dela opazajo, da jahanje pozitivno vpliva na telesno držo varovancev in njihov mišični tonus. Obenem se izboljša tudi njihova komunikacija. Večina zelo malo ali skoraj nič ne govori, po terapiji pa se stanje izboljša. S pomočjo konjevega gibanja varovanci začutijo tudi svoje telo in izboljšajo ravnotežje. Konj je velika žival, ki pri varovancih zbuja strahospoštovanje. Jahanje in obvladovanje take »mogočne« živali varovancem dajejo občutek pomembnosti in lastne vrednosti ter povečuje njihovo samozavest. Marušič (2007) je pri opazovanju specialnega pedagoškega jahanja prišla do sklepa, da je v povprečju dosežena 80% uresničitvev zastavljenih terapevtskih ciljev.

V Dragi je v terapevtsko delo vključena tudi skrb za konja, kar še dodatno krepi vrednostni sistem varovancev. S konjem morajo ravnati ljubeče, brez tepeža, ščipanja in agresivnega obnašanja. Zanimivo je, da agresivni otroci na konju popolnoma spremenijo svoje obnašanje in se umirijo. Pri skrbi za konja morajo varovanci osvojiti natančen red in urnik,

kar spodbuja otroke k samostojnosti, saj naučeno lahko prenesejo tudi v vsakodnevno življenje.

Večini varovancev se razleze nasmeh čez obraz, ko že od daleč zagledajo konja. Stergar-Remškar (2010) pravi, da pri varovancih prevladuje neverbalna komunikacija, ki je tudi konju bližja kot verbalna. Med konjem in varovancem se spletejo posebne vezi in popolnoma svojstven način neverbalne komunikacije. Varovanci vidijo v konju prijatelja in tolažnika. Konju zaupajo, se stiskajo k njemu, mu šepetajo na uho...

5.2 SKLEPI

Na podlagi intervjujev z osebjem CUDV Draga lahko zapišemo naslednje sklepe:

- Terapevtsko jahanje pozitivno vpliva na telesno držo varovancev in njihov mišični tonus.
- Delo s konji poveča komunikativnost varovancev.
- Jahanje tako velike živali, kot je konj, okrepi samozavest pri varovancih.

6 POVZETEK

Podatki za diplomsko nalogo izvirajo iz Centra za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Štefančič v Dragi, kjer skrbijo za osebe z motnjami v duševnem razvoju iz cele Slovenije. V Centru se že od leta 1989 ukvarjajo s terapevtskim jahanjem, leta 2001 pa so dobili svoj hlev. Z opazovanjem različnih terapij s konjem sem začela spomladi, ker pozimi, ko je temperatura pod ničlo, ne izvajajo terapij. Delo je potekalo nemoteno tudi, ko je padal dež, ker je jahalnica pokrita. Poleti ni bilo terapij, ker so odstranjevali posledice neurja. Jeseni so ponovno začeli izvajati terapije. Na podlagi opazovanj sem postavila hipotezo, da ima konj pozitiven vpliv na vse ljudi, ki vzpostavijo z njim stik, tako na varovance kot terapevte in pedagoge.

Terapevtsko jahanje je razdeljeno na dve področji:

- terapija s pomočjo konja (TPK), ki je nadomestila terapevtsko jahanje in vključuje poleg dela na konju tudi delo ob njem. TPK lahko izvajajo samo za to usposobljeni strokovnjaki. Podzvrsti so hipoterapija, specialno-pedagoška in psihosocialna obravnava, psihoterapija, delovna terapija in logopedska obravnava;
- aktivnosti s pomočjo konja (APK) lahko vodijo posamezniki, ne glede na osnovni poklicni profil, vendar z ustreznim dodatnim usposabljanjem. Podzvrsti sta športno rekreativno jahanje za osebe s posebnimi potrebami in druge aktivnosti s pomočjo konja.

Otroci z motnjami v duševnem razvoju imajo zelo pogosto tudi motnje v gibanju, nekateri tudi motnje v telesnem razvoju. Gibanje predstavlja osnovo za človeški obstoj, zato se ti otroci počasneje razvijajo, tako na motoričnem kot na drugih področjih. Pri teh otrocih je pomembno, da skušajo pri njih vzpodbuditi normalno gibanje, ne samo z delom v kabinetu, temveč tudi s pomočjo hipoterapije. Motnje v senzorni integraciji se pri otrocih z motnjami v duševnem razvoju manifestirajo kot manj sprejemljivo in slabo razumljivo vedenje, zato

jih vključujejo v terapijo s pomočjo konja. Otroci konje opazujejo, imajo stik z njimi, skrbijo za konje, jih vodijo, se vzpenjajo in sestopajo s konjev, vozijo s kočijo, jahajo.

Empirični del naloge je bil sestavljen iz sedmih intervjujev sodelavcev v terapevtskem timu. Ti intervjuji so bili izhodišče za kvalitativno analizo. Vodnik konja me je v nestandardiziranem intervjuju seznanil s svojim delom s konji, kakšen konj je primeren za terapevtsko jahanje, kako ogrejemo konja pred terapijo, ga postopoma navadimo na ljudi s posebnimi potrebami. Opisal je tudi kako konj doživlja terapevtsko delo in na kaj mora biti pozoren, da konj ne zapade v apatijo ali drugo anomalijo. Na ta način sem se bolje seznanila z razmerami v centru. Nato sem šestim intervjuvancem zastavila enaka vprašanja, jih med seboj primerjala in ugotovila, da so se intervjuvanci s tovrstnim delom seznanili preko interneta in seminarjev. Za svoje delo so se morali ustrezno usposobiti, vendar so morali vzpostaviti tudi ustrezen odnos s konjem. Delo s konjem intervjuvance pomirja in jih razbremeni vsakdanjih skrbi. Enak učinek so intervjuvanci opazili pri svojih varovancih, ki so potrebovali dalj časa, da so premagali začetni strah pred konjem. Konjevo gibanje pozitivno vpliva na držo varovancev, jahanje povečuje njihovo samozavest, obenem pa poteka tudi učenje. Varovanci se naučijo pravilnega ravnanja s konjem. Cilji terapije so vedno določeni individualno, osnovno vodilo pa je izboljšanje kakovosti življenja varovancev.

7 VIRI

- Adamič-Turk M., Japelj A. 2010. Strokovna razdelitev terapevtskega jahanja. Konj, s konjem – na konju: priročnik o terapevtskem jahanju. Draga, CUDV: 23-32
- Alderton D. 1997. Konj. Ljubljana, Mladinska knjiga: 160 str.
- Bajde S. 1998. Svoboda gibanja za otroka z motnjo v duševnem razvoju. Panika, 3, 4: 23-25
- Bajde S. 2010. Senzorna integracija s pomočjo konja – ergoterapija. V: Konj, s konjem – na konju: priročnik o terapevtskem jahanju. Bužan V. (ur.). Draga, CUDV: 33-51
- Bernard M. 2010. Kako naj bi bil pripravljen in opremljen center za izvajanje terapevtskega jahanja. V: Konj, s konjem – na konju: priročnik o terapevtskem jahanju. Bužan V. (ur.). Draga, CUDV: 16-19
- Bleicken J. 1976. Svetovna zgodovina od začetkov do danes. Ljubljana, Cankarjeva založba: 687 str.
- Brodnik V., Jernejčič R., Radonjič Z. in Urankar-Dornik T. 2003. Zgodovina 1. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 270 str.
- Bužan V. 2010. Uvod. V: Konj, s konjem – na konju: priročnik o terapevtskem jahanju. Bužan V. (ur.). Draga, CUDV: 1-2
- Cerjanec Z. 2010. Učinkovitost hipoterapije pri mladostniki s cerebralno paralizo. V: Konj – sprejemanje drugačnosti. II. Kongres terapevtskega jahanja v Sloveniji, Kamnik, 14-15 maj 2010. Zadnikar M. (ur.). Kamnik, CIRIUS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje: 9-18

Chenevix-Trench C. 1970. A history of horsemanship. New York, Doubleday & CO: 320 str.

CUDV DRAGA Center za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič. CUDV.
<http://www.center-db.si/index.php?page=static&item=17> (16. apr. 2011)

Demšar Goljavšek M. 2010. Terminologija na področju aktivnosti in terapije s pomočjo konja ter modeli razdelitve. V: Konj – sprejemanje drugačnosti. II. Kongres terapevtskega jahanja v Sloveniji, Kamnik, 14-15 maj 2010. Zadnikar M. (ur.). Kamnik, CIRIUS – Center za izobraževanje, rehabilitacijo in usposabljanje: 1-7

Dent A. 1974. The horse through fifty centuries of civilization. London, Phaidon: 288 str.

Horses in warfare. Wikipedia (10. mar. 2011).

http://en.wikipedia.org/wiki/Horses_in_warfare (15. apr. 2011)

Humar I. 2005. Njegovo veličanstvo konj!: Klobuk dol! Globok priklon!. Nova Gorica, samozaložba: 136 str.

Jung. C. G., Franz M. L., Henderson J. L., Jacobi J. in Jaffé A. 2006. Človek in njegovi simboli. Ljubljana, Mladinska knjiga: 324 str.

Klopčič V. 2000. Biti človek v sobivanju z naravo. Časopis za kritiko znanosti, 28, 198/199: 65-83

Kremžar B. 1995. Gibalno vedenje otrok z motnjami v razvoju. Naš zbornik: glasilo Zveze društev za pomoč duševno prizadetim Slovenije, 28, 4: 2-6

Krumpak S. 1994. Pasma konj. Ljubljana, Kmečki glas: 116 str.

Magister S. 2007. Specialno pedagoško jahanje. Diplomaska naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za zootehniko: 102 str.

- Marinšek M., Tušak M. 2007. Človek – žival: zdrava naveza. Maribor, Založba Pivec: 259 str.
- Marušič S. 2007. Specialno pedagoško jahanje v Centru za usposabljanje, delo in varstvo otrok z motnjami v razvoju. Diplomsko naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za zootehniko: 73 str.
- Mesec B. 2009. Metodologija raziskovanja v socialnem delu I. Ljubljana, Fakulteta za socialno delo: 287 str.
- Omerzel-Terlep M. 1996. Konji – naše pravljice. Radovljica, Didakta: 249 str.
- Petrovič I. 1995. Hipoterapija pri bolnikih s sklerozo multipleks. V: Kongres slovenskih fizioterapevtov, Bled, 21 sept. 1994. Ljubljana, Društvo fizioterapevtov Slovenije (Fizioterapija: glasilo Društva fizioterapevtov Slovenije, 3, 1/2: 4-6)
- Puhar A. 1993. Pomožni ljudje, ki blagodejno vplivajo na človekovo počutje. Delo, 35, 208: 7
- Sajovic Š. 2009. O napredku in napredkovnem potencialu poznomodernih bivanjskih okoliščin. Družboslovne razprave, 25, 61: 25-40
- Sega I. 2005. Vpliv terapevtskega jahanja na osebe z motnjami v razvoju in obnašanje konja ob delu z njimi. Diplomsko naloga. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Odd. za zootehniko: 63 str.
- Stergar-Remškar I. 2010. Terapija s pomočja konja (TPK) za osebe s posebnimi potrebami. V: Konj, s konjem – na konju: priročnik o terapevtskem jahanju. Bužan V. (ur.). Draga, CUDV: 52-86
- Strgar J. 1998. Človek v mestnem okolju. Sodobno kmetijstvo, 31, 1: 38-41

Therapeutisches Reiten. 2007. Lebenshilfe Werkstätten der Region 10 GmbH (1 okt. 2007).

<http://www.lebenshilfe->

[ingolstadt.de/pages/angebote/angebote_therapeutisches_reiten.html](http://www.lebenshilfe-ingolstadt.de/pages/angebote/angebote_therapeutisches_reiten.html) (20. apr. 2011)

Tušak M., Tušak M. 2002. Psihologija konja. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete: 274 str.

Was versteht man unter therapeutischem Reiten genau. 2008. Freundeskreis

Therapeutisches Reiten München e. V. (22. apr. 2008).

<http://www.fk-therapeutisches-reiten.de/wasist.html#HPVR> (20. apr. 2011)

Werner H. 1997. Konji: pasme, nega, šolanje, šport. Ljubljana, Državna založba Slovenije: 176 str.

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici prof. dr. Majdi Černič Istenič, ki mi je pustila proste roke pri pisanju in me sočasno vodila v pravo smer pri izdelavi diplomske naloge.

Zahvaljujem se tudi recenzentu prof. dr. Ivanu Štuhcu za prijaznost, strokovne nasvete in mnenja, s katerimi sem izboljšala svojo nalogo, ter predsednici Komisije za oceno in zagovor, prof. dr. Antoniji Holcman, za pregled naloge.

Obenem se zahvaljujem dr. Nataši Siard za napotke pri oblikovanju naloge in ge. Karmeli Malinger za lektoriranje angleškega izvlečka.

V veliko pomoč so mi bili tudi člani terapevtskega tima v CUDV Draga. Vsem iskrena hvala.

Lepo se zahvaljujem tudi staršem in prijateljem za podporo v času pisanja naloge.

PRILOGE

Priloga A: Vprašalnik za intervju

1. Vaš poklic?
2. Delo, ki ga opravljate v povezavi s konjem?
3. Kje ste izvedeli za tak način dela?
4. Kako dolgo že izvajate to delo vi?
5. Kako to, da ste v svoje delo vključili konja – s strani terapevta?
6. Kako to, da ste v svoje delo vključili konja – s strani uporabnika?
7. Kako konj vpliva na vas?
8. Kako konj vpliva na varovanca?
9. Kako gradite svoj odnos s konjem?
10. Kako gradite svoj odnos konj varovanec (proces, da otrok sprejme konja, ali kakšen otrok popolnoma zavrne konja)?
11. Kako vpliva konj na bližnjo okolico?
12. Kakšne so značilnosti terapije s konjem (v primerjavi z izvajanjem terapije brez konja)?
13. Kakšni so vaši cilji pri terapiji (dolgoročni, kratkoročni) in s kakšnimi težavami se srečujete pri doseganju teh ciljev?
14. Komu bi še priporočili to terapijo?
15. Kakšen je vaš osebni vtis o učinkovitosti terapije?